

ZESZYT HISTORYCZNY

ZIELONEGO SZTANDARU

W STULECIE NOBLA DLA REYMONTA

*„chcę (...) ze strzępów myśli
i zaginionych obyczajów,
z wrażeń z ziemi, ze wszystkiego co nasze,
w najistotniejszej treści,
odbudować polską duszę”*

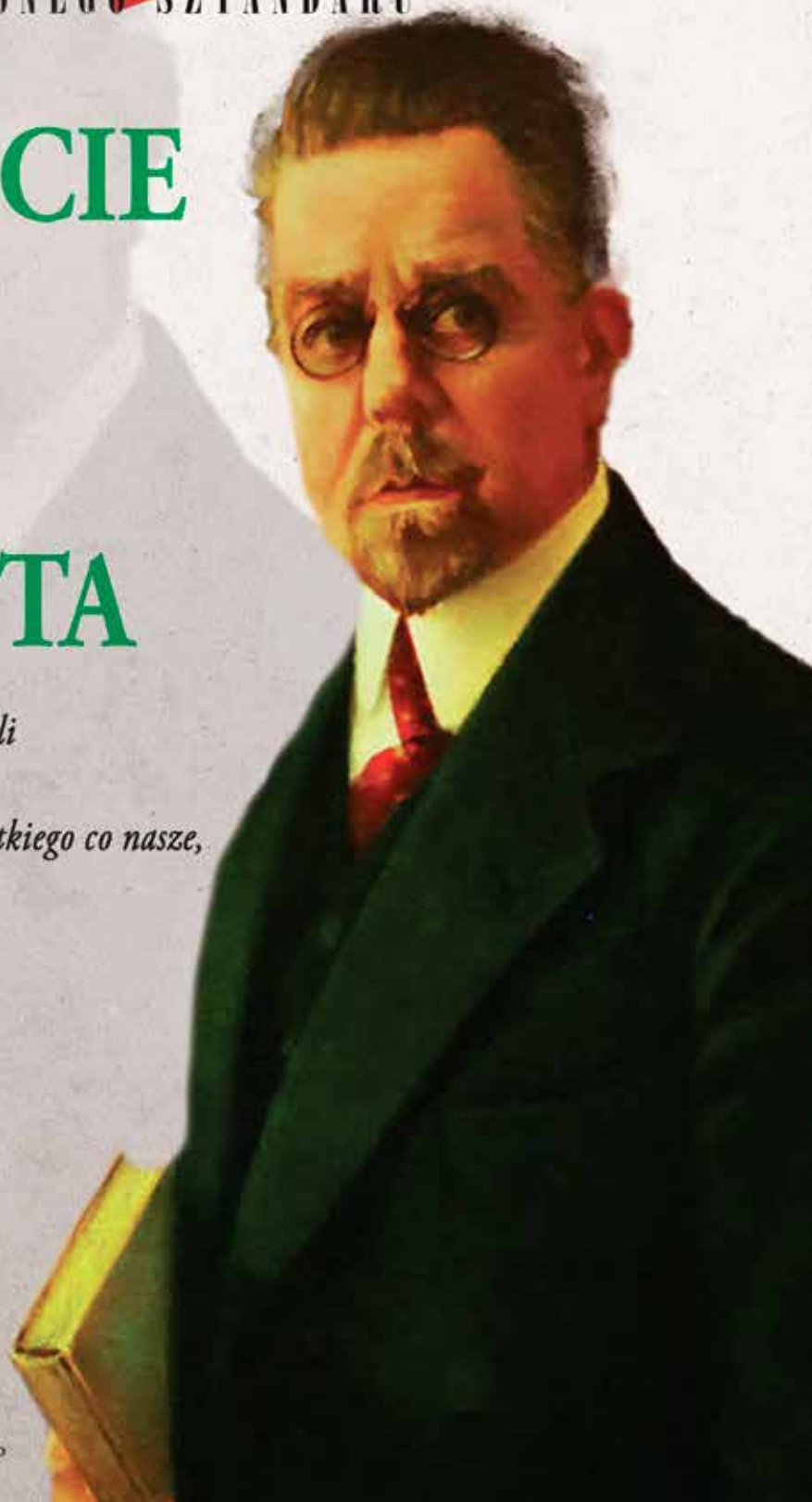
(WŁ. ST. REYMONT)

Dodatek opracowany przy współpracy
z Muzeum Niepodległości w Warszawie

Muzeum Niepodległości w Warszawie jest jednostką
organizacyjną Samorządu Województwa Mazowieckiego

Pierwszy noblista Niepodległej Polski

Władysław Stanisław Reymont. Nazwaliśmy go kiedyś w naszym Muzeum pierwszym noblistą Niepodległej Polski. Zgodnie z tym znaczącym faktem. Niepodległej. Wszak Maria Skłodowska-Curie otrzymała dwukrotnie to wielkie wyróżnienie w czasach zaborów (1903 i 1911), podobnie Henryk Sienkiewicz (1905).

Autor słynnej epopei *Chłopi* otrzymał nagrodę już w wolnej ojczyźnie. Szwedzka Akademia Nauk wyróżniając polskiego prozaika (13 listopada 1924) odłożyła na kilka lat nagrodzenie Tomasa Manna. Podobno rozważano też w 1924 roku kandydaturę innego naszego literata – Stefana Żeromskiego, nie powrócono jednak już nigdy do tego pomysłu.

Wiele lat później w zainteresowaniu kapituły tej prestiżowej nagrody pojawili się kolejni polscy pisarze: Czesław Miłosz (nagrodzony w 1980), Lech Wałęsa (nagroda pokojowa w 1983), Wisława Szymborska (1996), Olga Tokarczuk (2018). Nie nagrodzono nigdy Marii Dąbrowskiej, Zbigniewa Herberta, Jarosława Iwaszkiewicza, Stanisława Lema, Jana Parandowskiego, Tadeusza Różewi-

Jarosław Betlej, *Reymont cztery pory roku*

**100. ROCZNICA
PRYZNANIA
NAGRODY NOBLA**

**DO NABYCIA W KSIĘGARNI
MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI
W WARSZAWIE**

Nasze publikacje zakupisz w księgarni stacjonarnej lub internetowej:
księgarnia.muzeum-niepodleglosci.pl
tel. (22) 826 90 91 wew. 17,
e-mail: księgarnia@muzn.pl; prunumerata@muzn.pl

Muzeum Niepodległości w Warszawie
al. Solidarności 62, 00-240 Warszawa

cza, Leopolda Staffa, Kazimierza Wierzyńskiego – którzy zdaniem wielu krytyków mogliby do Nagrody Nobla pretendować, a nawet byli zgłaszani...

Wymieniając w tym zestawieniu Lecha Wałęsę – nie pisarza a polityka – chcemy podkreślić jego wielką rolę w kształtowaniu światowej opinii publicznej o Polsce, Polakach, o polskiej literaturze również.

Możemy też zaliczyć do polskich laureatów Józefa Rozblatta (pokojowa nagroda w 1995) oraz wielu Polaków narodowości żydowskiej wyróżnianych do II wojny światowej.

Muzeum Niepodległości oraz niżej podpisany od wielu lat uczestniczą w różnych akcjach upo-

wszechniających dorobek Władysława St. Reymonta. W 2014 roku zaproponowaliśmy z Krzysztofem Bąkałą przewodniczącemu ówczesnego komitetu obchodów 90. rocznicy przyznania autorowi *Ziemi obiecanej* nagrody Nobla i przypadającej w roku następnym rocznicy śmierci, cykl wydarzeń wystawienniczych oraz projektów edukacyjnych. Tadeusz Samborski – przewodniczący tego komitetu, podobnie jak podobnego zorganizowanego w roku 2000, potrafił zgromadzić wokół siebie wielu intelektualistów i twórczych sponsorów. Nie sposób było odmówić tej wybitnej postaci polskiego życia artystycznego i politycznego udziału w kolejnym Komitecie, organizującym tym razem 100-lecie Nobla (2024) i 100-lecie śmierci (2025).

Podczas posiedzenia Rady Naczelnej PSL (16 grudnia 2023) zaproponował poseł Tadeusz Samborski uchwałę upamiętniającą Reymonta. Czytamy w niej między innymi:

„Obowiązkiem współczesnych ludowców jest ciągle przypominanie, ciągle przywracanie i utrwalanie w świadomości i pamięci narodowej wybitnych Polaków. Takim jest Władysław Stanisław Reymont, pierwszy noblista Niepodległej Polski, członek Polskiego Stronnictwa Ludowego, którego z Wincentym Witosem łączyły więzy autentycznej przyjaźni motywowanej najważniejszą troską o lud polski i dobro Rzeczypospolitej”.

Prezentacji projektu tego aktu prawnego towarzyszyły wypowiedziane ważne słowa:

– *Chłopi* Reymonta są swoistym hymnem stworzonym na cześć polskiego ludu wiejskiego i Ziemi Ojczyzny jako Matki Żywicielki całego narodu. Przekonywał też T. Samborski do swoich koncepcji słowami:

– Przypominanie i upamiętnienie w wielu imprezach to nasz ludowy, patriotyczny obowiązek. Obchody winny odbywać się w całej Polsce, a także poza jej granicami. Muzea i instytucje kultury w całym kraju – a szczególnie na Mazowszu, z którego się wywodził wielki pisarz – powinny

Fragment ekspozycji poświęconej Reymontowi, prezentowanej w Muzeum Niepodległości włączyć się do obchodów jubileuszowych.

Propozycje te są bardzo aktualne, a nawet pilnie potrzebne, bowiem lektura chłopskiej epopei znikła z programów szkolnych zapowiadanych na lata 2024/25. W podstawie programowej znajdują się jedynie fragmenty *Chłopów*.

Dlatego między innymi, Muzeum Niepodległości zaproponowało na listopad 2024 akcję „Mazowieckie Czytanie Reymonta”. Chcemy rozpropagować nie tylko *Chłopów* czy *Ziemię obiecana*. Zapraszamy do lektury opowiadań, listów, a nawet wierszy naszego noblisty. Zaczęliśmy publikować nieznane szerzej opowiadania W. S. Reymonta. Tom *Na zagonie* jest oparty o wydanie Gebethnera i Wolffa z 1923 roku. Reymont miał jeszcze możliwość dokonania korektur autorskich. Później poszczególne opowiadania wydawano w różnych zestawieniach, w różnych układach, z różnymi opracowaniami redakcyjnymi. Nasze polega jedynie na skorygowaniu piśmowni zgodnej z reformą jędrzejewiczowską, nie dokonywano zmian w zapisach języka chłopskiego, ludowego, w przysłowiach. Jest to jedno z takich późniejszych wydań, w których znalazły się niektóre utwory z tomu *Na zagonie*, uzupełnione innymi krótkimi tekstami.

W *Nowelach wybranych*, wydanych przez Państwowy Instytut Wydawniczy w 1972 roku znajdujemy posłowie Aliny Brodzkiej:

„Mocna musiała być namiętność pisarska, ambicja, upór młodego Reymonta, jeśli rozliczne trudności – niechęć rodziny, nędza, szyderstwa zwierzchników, oddalenie od ognisk życia kulturalnego, luki w wykształceniu – nie odwiódły go od ambitnych planów twórczości. W jego losach, mimo wielu podobieństw z biografią rówieśników: Kasprowicza, Orkana, uderza jakiś wyjątkowy niepokój, zachłanna ciekawość świata, pasja poszukiwań i osobistych doświadczeń. One to kazały młodemu chłopcu dążyć ze wszystkich sił do wyrwania się z ciasnych ścian domu wiejskiego organisty, człowieka dbałego o edukację i przyszłość swoich dzieci, lecz oschłego, surowego w obęjsciu, zatopionego w planach o dorobku i pozycji. Nieposkromiony głód wrażeń, na pół świadomy bunt przeciw ubóstwu myślowemu otoczenia, niechęć wobec perspektyw zakreślonych prawie wyłącznie dążeniem do dostatku, wszystko to pchnęło ambitnego chłopca do poszukiwania (...) jakiejś własnej odrębnej drogi”.

Czytajmy młodego Reymonta. Może kiedyś zagniemy na nowo czytać i odkrywać Jana Kasprowicza, Władysława Orkana, oraz Jana Bolesława Ożoga, Mieczysława Paszkiewicza, Stanisława Piętaka, Stefana Szajdaka.

Tadeusz Skoczek
dyrektor Muzeum Niepodległości
w Warszawie

Mazowieckie Czytanie Reymonta i wystawa poświęcona Nobliście

Nawiązując do słów dyrektora Tadeusza Skoczka – „Czytajmy młodego Reymonta” – z okazji stulecia Nagrody Nobla dla pisarza, Muzeum Niepodległości zorganizowało akcję „Mazowieckie Czytanie utworów W. S. Reymonta”. Na inaugurację, która miała miejsce 13 listopada 2024 w Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, oddziale Muzeum Niepodległości, zaprosiliśmy młodzież z warszawskich liceów ogólnokształcących.

Mazowieckie Czytanie w siedzibie głównej Muzeum Niepodległości

Nagrodzone dzieło Reymonta *Chłopi* zostało usunięte z programów nauczania, ale nie można zgodzić się na całkowite wyeliminowanie twórczości uhonorowanego Nagrodą Nobla polskiego prozaika ze świadomości młodego pokolenia. Należy docenić walory pisarstwa jednego z najwybitniejszych twórców w dziejach polskiej literatury, pierwszego Noblisty niepodległej Polski oraz wartość jego powieści. Twórczość ta bezsprzecznie zasługuje na pozostawienie jej w pamięci potomnych. Stąd nasza akcja propagowania prozy Władysława Stanisława Reymonta szerszej publiczności.

Kolejne czytanie utworów tego pisarza odbyło się 14 listopada 2024, w głównej siedzibie naszego Muzeum. Obok noblowskiego dzieła *Chłopi*, została zaprezentowana słuchaczom świeżo wydana przez Muzeum Niepodległości książka *Na zagonie*, o której piszemy powyżej. Drugi tom jubileuszowej serii wydawniczej, przygotowanej przez Muzeum Niepodległości na obchody stulecia przyznania Reymontowi Nagrody Nobla, ukaże się w naszym wydawnictwie już wkrótce. Jest to kolejny zbiór nieco zapomnianych opowiadań Reymonta, zatytułowany *Za frontem*, który wyszedł u Gebethnera i Wolffa w 1919 roku, a więc zawiera literacko przetworzone spostrzeżenia z ostatnich miesięcy. Te Reymontowskie opowieści przenoszą nas w mroczne czasy pierwszej

Młodzież uczestnicząca w inauguracji Mazowieckiego Czytania utworów W. S. Reymonta otrzymała najnowszą publikację *Na zagonie*

wojny światowej. Autor z charakterystyczną dla siebie precyzją opisuje losy zwykłych ludzi, uwikłanych w wielkie wydarzenia historyczne.

Literackie spotkanie w Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów poprzedził wernisaż wystawy plenerowej, przygotowanej przez dra Krzysztofa Bąkałę, zatytułowanej „Nieśmiertelny Syn

Ojczyzny”. Ekspozycja prezentuje facsimile kilku stron z prasy polskiej, na łamach której znalazły swój oddźwięk echa przyznania Władysławowi Reymontowi Nagrody Nobla w 1924 roku. Gazety informowały o tym wydarzeniu w sposób szczególny, zamieszczając informacje na pierwszych stronach. Wydano nawet specjalne numery dedykowane Nobliście. Reymont przedstawiany był jako „poeta pracy”, „piewca doli Borynowej”, czy też „syn Ojczyzny wpisany przez narody Europy do księgi nieśmiertelnych”. Wiele uwagi poświęcano też informacjom z prasy zagranicznej, piszącej o polskim sukcesie. Warto podkreślić, że wszystkie zaprezentowane na wystawie materiały pochodzą ze zbiorów Biblioteki Naukowej Muzeum Niepodległości.

W imprezach zorganizowanych z okazji stulecia przyznania literackiej Nagrody Nobla polskiemu pisarzowi uczestniczyli seniorzy z terenów dotkniętych powodzią na Dolnym Śląsku. Przybyła

Wystawa plenerowa „Nieśmiertelny Syn Ojczyzny”

wraz z nimi przedstawicielka dolnośląskiego samorządu – Elżbieta Ruszkowska, przewodnicząca Rady Miejskiej Miasta Złoty Stok, a także Leszek Więckowski, prezes Fundacji Księstwa Ziębickiego, wraz z pracownikami naszego Muzeum czytali fragmenty powieści *Chłopi* Wł. Reymonta. Licznie zgromadzona publiczność obejrzała dodatkowo film z udziałem Wiesława Raboszuka, zastępcy marszałka województwa mazowieckiego, który również przeczytał fragment prozy Noblisty.

Było to pierwsze spotkanie w ramach akcji pomocy mieszkańcom terenów objętych tegoroczną powodzią na Dolnym Śląsku. Członkowie Akademii Seniora, która działa w Muzeum Niepodległości, wspólnie z pracownikami naszej placówki podjęli spontaniczną zbiórkę pieniędzy na zakup najpotrzebniejszych artykułów dla osób dotkniętych kataklizmem. Wspólnie z Urzędem Dzielnicy Warszawa-Targówek uczestniczyliśmy w działaniach na rzecz Nysy, Kłodzka i Łądko Zdroju. Poza pomocą materialną przedstawiliśmy również propozycję programową, pozwalającą mieszkańcom zalanych terenów oderwać się od codziennych problemów, związanych z odbudowywaniem zniszczonego mienia.

Zaprosiliśmy do Warszawy czterdziestoosobową grupę seniorów z obszarów objętych powodzią, organizując im i finansując ciekawy program pobytu. Członkowie „Klubów III Wieku” z gmin Stoszowice i Złoty Stok gościli u nas przez dwa dni. Swoją warszawską przygodę rozpoczęli od zwiedzania Sejmu, gdzie zostali przyjęci przez posła Ziemi Wałbrzyskiej – Marcina Gwoździa. Stamtąd przybyli do Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów, aby uczestniczyć we wspomnianych wyżej wydarzeniach. Kolejną atrakcją było zwiedzanie wystawy „Kresy i bezkresy”, po której oprowadzał jej kurator – Krzysztof Bąkała. Niejednej osobie łza wspomnień zakręciła się w oku, bowiem Dolny Śląsk jest miejscem życia dawnych Kresowian. Po odwiedzinach w muzeum był czas na krótki odpoczynek w hotelu, aby zregenerować siły przed uroczystą kolacją z udziałem kierownictwa Muzeum Niepodległości i władz samorządowych. Następnego dnia po śniadaniu nasi goście zwiedzali ekspozycje w oddziałach Muzeum Niepodległości – Muzeum Więzienia Pawiak oraz Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, a także wystawy stałe galerii Brama Bielańska. Pożegnaliśmy ich po wcześniejszym ugoszczeniu obiadem.

W imprezach z okazji stulecia Nagrody Nobla dla Reymonta uczestniczyli seniorzy z terenów dotkniętych powodzią na Dolnym Śląsku

Wizyta dolnośląskich seniorów rozpoczęła cykl imprez, które zaplanowaliśmy w ramach akcji „Muzeum Niepodległości powodzianom”. Przygotowując następne odwiedziny doświadczonych pogodową katastrofą gości z Dolnego Śląska „będziemy zabiegali, aby inne muzea z Warszawy i Mazowsza przyłączyły się do naszej akcji” – zapowiedział dyrektor Tadeusz Skoczek.

Janina Tomczyk

Inne upamiętnienia Reymonta przez Muzeum Niepodległości

Od szeregu lat, dwa razy do roku, w okolicach dni urodzin i śmierci pisarza (7 maja i 5 grudnia), staramy się w należyty sposób uporządkować grób Noblisty na warszawskich Starych Powązkach oraz złożyć na nim wieńce i kwiaty. Wydarzenia upamiętniające te rocznice gromadzą przy grobie Reymonta szerokie grono uczestników. W tych dniach przybywają z całej Polski przedstawiciele kadry nauczycielskiej i uczniowie szkół noszących imię Reymonta wraz z pocztami sztandarowymi. Wartę przy grobie pełnią harcerze, aktorzy scen polskich czytają fragmenty utworów pisarza. W realizacji tych upamiętnień nie przeszkodziła nawet pandemia, która dotarła do Polski w marcu 2020 roku.

Po uroczystościach na powązkowskim cmentarzu, wszyscy przybyli są gośćmi Muzeum Niepodległości lub Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego. Podczas tych wizyt mają okazję poznać więcej szczegółów na temat życia i twórczości wielkiego pisarza. Każdorazowo przygotowujemy inną ofertę. W tym roku, z okazji 99. rocznicy śmierci Noblisty była to prelekcja w siedzibie głównej Muzeum Niepodległości, zatytułowana „Warszawskie ślady Władysława Stanisława Reymonta”. W tegorocznej ceremonii wzięli udział uczniowie i nauczyciele aż piętnastu szkół, których patronem jest Władysław Reymont. Uczestnicy przyjechali z różnych stron naszego kraju,

nawet dość odległych, jak województwo dolnośląskie czy wielkopolskie, a także z lubelskiego, łódzkiego, podlaskiego i mazowieckiego. Rocznicowe obchody uświetnili swoją obecnością posłowie na Sejm RP – Tadeusz Samborski i Bożena Żelazowska, która piastuje również funkcję sekretarza stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Przemówienia wygłosili także: Jerzy Kabat, prezes Fundacji im. Wł. St. Reymonta w Lipcach Reymontowskich oraz Zofia Grzebisz-Nowicka – przewodnicząca Krajowego Stowarzyszenia Pomocy Szkole. Zebrani odśpiewali *Rotę* oraz modlili się wspólnie z księdzem Stanisławem Zarosą, kapelanem i przewodniczącym Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia „Nasz Reymont”. Na grobie Władysława Reymonta złożone zostały kwiaty i zapalone znicze. Druga część obchodów odbyła się w głównej siedzibie naszego Muzeum, gdzie gości powitał dr Tadeusz Skoczek, dyrektor Muzeum Niepodległości.

W 2015 roku wraz z Muzeum Polskiego Ruchu Ludowego, Muzeum Mazowieckim w Płocku oraz Muzeum Romantyzmu w Opinogórze zorganizowaliśmy w Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów wystawę „Chciałem odbudować polską duszę. W hołdzie Władysławowi Reymontowi, pierwszemu Nobliście Niepodległej Polski”, którą objął Honorowym Patronatem ówczesny prezy-

W tegorocznych obchodach na Powązkach uczestniczyli posłowie na Sejm RP – Tadeusz Samborski i Bożena Żelazowska

Uroczystości przy grobie Reymonta z okazji rocznicy śmierci pisarza

dent RP Bronisław Komorowski. Ekspozycja prezentowana była następnie w Opinogórze, Płocku, Legnicy, Jeleniej Górze. Towarzyszył jej katalog o tym samym tytule.

W tymże roku ukazał się w serii „Skarby kultury i literatury polskiej”, wydawanej przez Muzeum Niepodległości, album *Pejzaże Władysława Reymonta*. Zawiera on 182 reprodukcje, wśród

nich wizerunki i rękopisy Władysława Reymonta, obrazy i grafiki przedstawiające Mazowsze, autorstwa m.in. Józefa Chełmońskiego, Stanisława Czajkowskiego, Alfonsa Karpińskiego, a także ilustracje Apoloniusza Kędzierskiego do powieści *Chłopi*, fotografie Mazowsza i jego mieszkańców z 1918 roku ukazujące ogrom zniszczeń po I wojnie światowej i ubóstwo ludności polskiej. Ilustracje pochodzą m.in. z Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Klasztoru Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie, Klasztoru Paulinów na Skałce, Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Muzeum Sztuki w Łodzi.

Krzysztof Bąkała

Ilustracja na stronie tytułowej: Jerzy Mech, *Portret Władysława Reymonta*, Warszawa, 1994, olej na płótnie, ze zbiorów MHPRL

W realizacji rocznicowych upamiętnień nie przeszkodziła nawet pandemia